

УДК 051:070.4

Валерія Добривечір,
аспірантка кафедри видавничої справи та редагування
ВПІ НТУУ "КПІ"

Нові підходи до формування редакційної політики наукового журналу

У статті охарактеризовано поняття редакційної політики наукового журналу. Розглянуто критерії відбору наукових видань до баз даних наукової інформації (наукометричних та реферативних), проаналізовано вимоги до компонентів одного з таких критеріїв — редакційної політики видання.

Ключові слова: редакційна політика, науковий журнал, критерії оцінки, бази даних наукової інформації, оцінка якості наукового видання.

Наукові журнали (НЖ) — важливий комунікаційний канал наукової інформації (НІ). Така модель наукового спілкування існує майже 350 років і пройшла тривалий шлях розвитку та трансформації. Змінилася форма видання, вимоги та критерії його створення і функціонування, що викликано трансформаціями у комунікативній сфері. Особливо відчутними вони стали в інформаційному суспільстві. Одним з характерних його рис є "поява якісно нових комунікацій та ефективної інформаційної взаємодії людей на засадах зростаючого доступу до національних і світових інформаційних ресурсів, прогресуюче задоволення людських потреб в інформаційних продуктах і послугах" [2, с. 3].

Наукова комунікація (НК) — складна цілісна система, різні компоненти якої настільки тісно пов'язані між собою, що будь-яка спроба вивчення одного з них без урахування решти заздалегідь неадекватна [4, с. 6—7]; як процес спілкування та обміну інформацією, знаннями між вченими й іншими учасниками наукового співтовариства зазнала змін, що проявилася у таких тенденціях: зростання обсягів неформального спілкування між науковцями, створення відкритих (безоплатних) ресурсів, де оприлюднюються наукові статті й дослідження, утвердження нового виду формальної комунікації — електронного наукового журналу, зростання кількості назв видань, утвердження позицій баз даних наукової інформації тощо.

Піднесення ролі наукометричних та реферативних баз даних, що більшою мірою формуються з контенту саме наукових журналів, спонукає до вивчення впливу цих багатofункціональних систем акумуляції інформації на наукові видання (НВ).

Гене́за та сучасна діяльність баз даних широко вивчаються дослідниками, зокрема у контексті створення критеріїв для оцінки якості НЖ. Найчастіше в цьому напрямі працюють науковці бібліотек, інституцій науково-технічної інформації, співробітники установ та компаній, діяльність яких пов'язана з підготовкою баз даних наукової інформації: вітчизняні та зарубіжні автори О. Бескаравайна, Р. Влох, С. Єрмаков, О. Кирилова, І. Котляров, Н. Слащева, Дж. Тест, Т. Харибіна, О. Хачко та багато інших. У матеріалах досліджень цих фахівців визначається широкий перелік критеріїв, які свідчать про якість наукових журналів, і містяться наукометричні, бібліометричні показники, вимоги до оформлення, відбору матеріалів та добору авторів, членів редакційної колегії тощо. Водночас бракує досліджень, у яких

оцінювальні критерії допомагали б редакторам та видавцям керуватись у своїй діяльності високими стандартами ще на етапі створення нового наукового журналу, а також для поліпшення вже існуючого завдяки формуванню редакційної політики (РП) видання, адже процеси поліпшення, зрозуміло, мають починатися не з бібліометричних показників, а зі встановлення відповідної РП журналів.

Отже, об'єктом дослідження виступають вимоги таких чотирьох важливих учасників НК, як системи баз даних наукової інформації Scopus, Web of Science, Latindex, CSTPC; предметом стала редакційна політика наукового журналу. Стаття має на меті проаналізувати вимоги баз даних щодо редакційної політики НЖ, що передбачає характеристику поняття "редакційна політика" та визначення рівня впливу цих вимог на її формування.

За якісну підготовку наукового журналу відповідають усі учасники редакційно-видавничого процесу, а редактор або видавець як основна його фігура має спрямувати дії підлеглих та слідкувати за дотриманням ними високих світових стандартів підготовки видання, що можливо лише за умови їхньої ерудиції та розуміння очільником видання тонкощів процесу редакційної підготовки НЖ. Набір основних правил, якими керується редакція видання під час підготовки публікацій, називається редакційною політикою. Це поняття часто використовується при розгляді та аналізі усіх видів ЗМІ. Однак редакційна політика може розглядатися з різних аспектів, наприклад, з погляду чи то редактора-управління (менеджера), чи то редактора, котрий займається питаннями контенту (змістового наповнення) видання. Перший підхід характерний для масової комунікації, де головний редактор зазвичай виконує управлінські функції. На підтвердження наведемо слова російського медіазнавця, дослідника засобів масової інформації І. Дзялошинського: "Більш-менш системна редакційна політика має охоплювати 5 основних сфер: управління організацією, персоналом, маркетингом, фінансами та зовнішнім середовищем" [1, с. 3]. Під час аналізу регіональних газет дослідницею Л. Кислою було створено таке визначення редакційної політики: це стосунки між редакцією ЗМІ та іншими учасниками масово-інформаційної діяльності, мета яких полягає у завоюванні (розширенні) та утриманні аудиторії [3, с. 57]. Відзначимо, що до редакційної політики дослідниця зараховує також композиційне оформлення видання і розташування матеріалів. Найчастіше по-

няття редакційної політики вивчається щодо засобів масової інформації, однак у науковому журналі вона суттєво відрізняється від тієї, що проводиться в інших періодичних виданнях, припустимо, в громадсько-політичному тижневику.

У контексті вивчення електронних наукових журналів дослідник О. Маккензі визначає такі складники редакційної політики: вимоги до стилю статті, її обсягу, вибору поля, кегля, гарнітури тощо, "цифрове" оформлення (для електронних видань) [9, с. 159]. І справді, як показує аналіз, у багатьох наукових журналах редакційна політика асоціюється з технічними правилами оформлення матеріалів, структурою та змістом статей тощо. Однак не слід зводити це поняття лише до вимог щодо контенту. Зважаючи на те, що РП усе ж передбачає й взаємодію з іншими учасниками комунікативного процесу, зараховуємо до цього поняття також правила співпраці видання з авторами та рецензентами, а також відповідність тематичному спрямуванню.

Основним фактором розвитку НК є легкість доступу та використання НІ. На початковому етапі у базах даних (БД) наукової інформації опрацьовували усі наявні на той час НВ. Поступово з наповненням БД і зростанням кількості наукових видань, що призвело до так званого інформаційного вибуху в науці, постало питання про "фільтрацію": які видання варто опрацьовувати для бази, а які ні. Одна з причин появи "відсіятих" криється у результатах дослідження С. Бредфорда, вже не раз цитованого у роботах з НК, за яким відносно невелика кількість журналів публікує більшість важливих документів [11].

На сучасному етапі в організаціях, які займаються підготовкою БД наукової інформації, сформовано списки критеріїв, яким має відповідати новий журнал. Його колектив зазвичай зацікавлений у занесенні свого видання до тієї чи іншої БД, оскільки нині роль баз даних невинно зростає і серед великої кількості НВ вони надають своїм користувачам доступ до вибраних фахівцями авторитетних, актуальних та якісних видань.

Для вивчення складових частин РП наукових видань було обрано відповідні вимоги з переліків, якими послуговуються для відбору редактори баз даних наукової інформації Scopus, Web of Science, Latindex, CSTPC — за територіальним розміщенням: Web of Science засновано у США, Scopus — в Європі (обидві відображають інформацію з усього світу); Latindex — у Латинській Америці (інформація з іспаномовних країн); CSTPC — у Китаї (про китайські наукові журнали).

Існує база даних Eastview, яка відображає інформацію з регіонів Центральної Азії, Кавказу, країн Балтії та СНД, проте поки що відбір усіх існуючих наукових документів здійснюється без системи відсіювання.

Web of Science — це аналітична та цитатна база даних, створена компанією Thomson Reuters, яка забезпечує пошук у понад 12 000 міжнародних та регіональних журналів з природничих, суспільних, гуманітарних наук та мистецтва. Ці ресурси не містять повних текстів статей, але у них є посилання на такі тексти у першоджерелах і списки усіх бібліографічних посилань.

У вимогах до журналів, співробітники яких бажають, щоб вони входили до бази Web of Science, не використовується поняття "редакційна політика", але зараховуємо до цього блоку такі вимоги:

- дотримання базових видавничих стандартів;
- міжнародний склад авторів, редакторів, редакційної ради;
- інформативне найменування журналу, виразність назв статей та анотацій;
- повна бібліографічна інформація англійською мовою;

- повні адресні дані кожного автора;
- рецензування журналу;
- його тематична унікальність та кореляція з іншими журналами того ж спрямування;
- публікація інформації про джерела фінансування дослідження кожної статті (рекомендовано).

Регіональні журнали, у яких зазвичай публікуються дослідження, що стосуються здебільшого певної місцевості, мають дотримуватись таких вимог: наявність рецензування; назва статті, її бібліографія, реферат, ключові слова мають бути англійською мовою.

Scopus — це реферативна та аналітична база даних, формування якої розпочалось у 2004 р. Вона містить анотації понад 18 500 наукових рецензованих журналів, як друкованих, так і електронних. Розробником та власником Scopus є видавнича корпорація Elsevier.

Перелік вимог цієї бази до наукових видань містить блок "Журнальна політика", який об'єднує такі індикатори якості [10, с. 17]:

- вдумлива редакційна політика;
- широка "географія" редакторів;
- тип експертної оцінки;
- цитування матеріалів латинським шрифтом;
- анотації англійською мовою.

Окремо зазначені критерії, які можуть вплинути на прийняття журналу, навіть якщо він не відповідає основним вимогам, серед яких виокремлено напрям "редакційна політика": чіткість РП, високий рівень рецензування; авторів НЖ часто цитують; підтримує молодих (нових) дослідників у цій галузі; висока якість поданих досліджень, їхня новизна; міждисциплінарний характер видання, заповнює нішу в цій галузі досліджень, унікальний у ній журнал. Навіть на сайті Scopus у формі для подання журналу на розгляд міститься прохання описати мету та тематичні межі видання.

Latindex — регіональна система он-лайн-інформації для наукових журналів країн Латинської Америки, Карибського басейну, Іспанії та Португалії, створена у 1997 р. Загальну координацію здійснює один із департаментів Національного автономного університету Мексики. Основна мета діяльності цієї системи полягає у розвитку наукової та видавничої галузі — створення бібліографічної бази наукових друкованих та електронних видань регіону, надання консультацій.

Включені до системи журнали оцінюються за 33-ма критеріями (вони дуже детальні, туг окремими пунктами встановлено вимоги, наприклад, щодо наявності колонититулів на сторінках) для друкованих і за 36-ма для електронних видань. До системи заносять журнали лише за умови, якщо ті відповідають не менше ніж 25-ти критеріям [8].

Узагальнені вимоги, які встановлюються до журналів (стосуються редакційної політики):

- зовнішнє рецензування;
  - наявність редакційної ради, 3/4 членів якої не мають бути видавцями журналу;
  - наявність мети видання, встановлено тематичну спрямованість і читацьку адресу;
  - журнал має оприлюднювати статті авторів, які працюють у різних організаціях та установах, потрібно, щоб половина публікацій належала авторам, які не входять до складу редакційної ради журналу;
  - резюме, ключові слова англійською мовою;
  - вказується дата прийняття і опублікування матеріалу.
- Паралельність принципів, що покладені в основу вимог усіх баз даних, можна простежити у таблиці.

Перелік критеріїв якості видання, що стосуються його редакційної політики

Критерії	Web of Science	Scopus	Latindex	CSTPC
Тематика видання	новий тематичний напрям, відповідність заявленій тематиці, міжнародна спрямованість	нова галузь досліджень, міждисциплінарний характер видання	наявність цілей видання, тематична спрямованість і читацька адреса	новий тематичний напрям, особливо на стику наук
Редактор і склад редакційної ради	міжнародний склад	міжнародний склад	3/4 членів редакційної ради не мають бути видавцями журналу	наявність вчених зі світовим ім'ям
Автори	міжнародний склад авторів	міжнародний склад авторів, підтримує молодих (нових) дослідників у галузі	журнал має оприлюднювати статті авторів, які працюють у різних організаціях та установах, потрібно, щоб половина публікацій належала авторам, які не входять до складу редакційної ради журналу	залучення відомих авторів
Експертна оцінка (рецензування)	+	+	+	+
Матеріали, які друкуються англійською мовою	матеріали, які мають особливу цінність для міжнародного наукового товариства	література до статті, анотація	резюме, ключові слова	—
Окремі вимоги до матеріалів	наявність інформації про джерела фінансування дослідження у статті	—	зазначається дата прийняття і опублікування матеріалу	—

Примітка. Знаком "+" позначено наявність такого критерію якості у вимогах суб'єктів наукової комунікації без уточнення особливостей, знаком "—" — відсутність такої вимоги в офіційних джерелах.

Як видно з наведеної таблиці, усі критерії до видань можна поділити на такі: тематика видання, редактор і склад редакційної ради, автори, експертна оцінка (рецензування), матеріали, які друкуються англійською мовою. Окремі вимоги до матеріалів виконують додаткову функцію. Окреслено основні рекомендації для редактора щодо використання наведених у таблиці критеріїв оцінки.

Тематична спрямованість журналу відіграє одну з найважливіших ролей для встановлення високої оцінки наукового видання. У ХХІ ст. посилену цікавість викликають НВ, які пропонують читачеві нові теми або такі, які носять міждисциплінарний характер. Зазвичай основні наукові напрями вже мають "свої" наукові видання, тож поява таких самих "двійників" не приверне особливої уваги. Потрібен тривалий час, щоб новостворені видання здобули високий авторитет серед дослідників галузі, але якщо вони носять міждисциплінарний характер чи публікують дослідження про нові, невисвітлені напрями, то це одразу дасть їм змогу знайти свою читацьку аудиторію. Про важливість тематичної спрямованості видання свідчить той факт, що навіть у разі невідповідності основним вимогам Scopus, його усе одно буде занесено до бази даних за умови унікальності для галузі.

Безперечно, чим відоміше у наукових колах ім'я редактора та членів редакційної колегії НВ, тим вищий його рейтинг. Аналогію можна провести і для авторів, дослідження яких публікує видання. Подані до редакції матеріали мають обов'язково проходити експертну оцінку (рецензування). Ця вимога спонукає головних редакторів НЖ подбати про наявність експертів, визначитись, безоплатно чи за гонорар (зарплатню) вони здійснюватимуть оцінку матеріалів. Витрати на експертів мають бути враховані у кошторисі витрат видання.

Його вихід на міжнародну арену забезпечується насамперед мовною доступністю для наукового співтовариства, ось чому так важливо хоча б деякі композиційні частини статті подавати англійською мовою.

Дотримання науковими журналами критеріїв, встанов-

лених міжнародними базами даних, набуває офіційного, державного значення. Наприклад, у Росії достатньою умовою для включення видання до Переліку провідних рецензованих наукових журналів та видань, в яких мають бути опубліковані основні наукові результати дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора і кандидата наук, є розміщення останніх номерів наукового періодичного видання або його перекладної версії на іноземній мові хоча б в одній із систем цитування — Web of Science, Scopus, Web of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris, GeoRef [5]. Зазвичай потрапити до їхньої БД видання може лише за умови, якщо відповідає висунутим ними вимогам.

Крім того, у жовтні 2012 р. в Україні Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України було затверджено Наказ "Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук" від 17.10.2012 № 1112, згідно з яким за темою дисертації на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук необхідна наявність публікацій у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз [6].

Варто зазначити, що вплив наукометричних та реферативних баз відчувається навіть на такому рівні, як оформлення списку використаної літератури. Уже кілька років поспіль українські видавці наукової періодики говорять про те, що пристатейні списки літератури необхідно оформляти не відповідно до чинного в Україні ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1—2003, ІДТ)", а згідно з вимогами провідних світових видавців наукової періодики або наукових бібліотек. Така пропозиція пов'язана з тим, що при індексуванні журналів використовуються програми, які автоматично опрацьовують інформацію зі списків літератури, тоді як для опрацювання даних, наведених відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, програмного забезпечення не створено [7, с. 64, 66].

Отже, роль баз даних наукової інформації в НК постійно зростає. Вони вже давно стали реальними елементами наукової комунікації та чинять серйозний вплив на формування наукових видань в усьому світі. Індексція журналу міжнародною базою даних є показником його високої якості та авторитетності, що спонукає відповідати вимогам таких баз. Їх варто прописати у редакційній політиці видання, що має обов'язково охоплювати такі напрями: стандарти оформлення матеріалів, взаємодія з авторами, рецензентами та читачами, відповідність тематичному спрямуванню.

Список використаної літератури

1. Дзялошинский И. М. Редакционная политика как фактор успешной деятельности СМИ / Иосиф Михайлович Дзялошинский. — М. : Союз распространителей печатной продукции, 2000. — 193 с.
2. Дубов Д. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. — К. : НІСД, 2010. — 64 с.
3. Кислая Л. Н. Редакционная политика районной прессы: на примере газет Новосибирской области : дис. ... канд. филол. наук / Кислая Лидия Николаевна. — Екатеринбург, 2008. — 171 с.
4. Мирский Э. М. Проблемы исследований коммуникаций в науке / Э. М. Мирский, В. Н. Садовский // Коммуникация в современной науке / сост., общ. ред. и вступ. ст.: Э. М. Мирский, В. Н. Садовский. — М., 1976. — С. 5—24.
5. Перечень российских рецензируемых научных журналов, в которых должны быть опубликованы основные научные результаты диссертаций на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук редакции 2012 года: решение от 02.03.2012 № 8/13, заключение от 25.05.2012 № 22/49 / президиум Высшей аттестационной комиссии Министерства образования и науки Российской Федерации // Высшая аттестационная комиссия Министерства образования и науки Российской Федерации : офиц. веб-сайт. — Режим доступа: http://vak.ed.gov.ru/ru/help_desk/list/. — Загл. с экрана.
6. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук : Наказ № 1112 від 17.10.2012 / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1851-12>. — Назва з екрана.
7. Яцків Я. С. Про ефективність видання наукових журналів в Україні / Я. С. Яцків, А. І. Радченко // Вісник Національної академії наук України. — 2012. — № 6. — С. 62—67.
8. *Características editoriales para revistas impresas* // Latindex : web-site. — Mode of access: http://www.latindex.org/documentos/revistas_imp.html. — Title from screen.
9. Mackenzie Owen J. S. Research journal articles as document genres: exploring their role in knowledge organization / Owen Mackenzie J. S., Michela Montesi // Journal of documentation. — 2007. — Vol. 64. — P. 143—167.
10. *SciVerse Scopus content coverage guide* // Scopus : web-site. — Mode of access: http://www.info.sciverse.com/UserFiles/sciverse_scopus_content_coverage_0.pdf. — Title from screen.
11. Testa J. The Thomson Reuters journal selection process / J. Testa // The Thomson Reuters : web-site. — Mode of access: http://thomsonreuters.com/products_services/science/free/essays/journal_selection_process. — Title from screen.

В статті охарактеризовано поняття редакційної політики научного журналу. Розглянуті критерії вибору наукових видань в бази даних наукової інформації (наукометричні та реферативні), проаналізовані вимоги до компонентів одного з таких критеріїв — редакційної політики видання.

In the article it is characterized the concept of editorial policy of scientific journal. It is considered the criteria for title selection of scientific journals in database of scientific information (scienometrics' and abstract), analyzed the requirements to such criteria as editorial policy.

Надійшла в редакцію 26 листопада 2012 року